

О. П. Коханова

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Інститут людини
Київського університету імені Бориса Грінченка

О. М. Бузніковата

студентка
Інститут людини
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПСИХОЛОГІЯ ЗАХОПЛЕНЬ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми підліткових захоплень, представлено результати емпіричного вивчення типів захоплень сучасних підлітків і чинників, що впливають на їхній вибір.

Ключові слова: захоплення, хобі, інтереси, підлітки.

Постановка проблеми. Проблема дорослішання особистості була і залишається однією з важливих проблем для наукового вивчення. Її значущість суттєво зростає в сучасних умовах українського суспільства. «Багатопланова та багаторівнева проблема особистісного розвитку сучасного підлітка набуває нового осмислення в контексті принципів змін культурно-історичної ситуації розвитку людини <...>» [2, с. 237]. Підвищені темпи інформатизації суспільства, інтенсифікація віртуальних комунікативних зв'язків та високий рівень напруженості в міжособистісних та ділових стосунках, пов'язаних із політичною й економічною ситуацією в країні, впливають на розвиток особистості сучасних підлітків.

Зважаючи на потужні зміни культурно-історичної ситуації розвитку людини, а також на те, що саме в підлітковому віці розширюється коло соціальних зв'язків молоді, на перший план виходить проблема визначення себе і свого місця у світі. Підліткові потреби в самоствердженні та самоідентифікації з такими ж, як і вони самі, яскраво виявляються через їхні інтереси та захоплення.

Проблеми підліткового віку перебували в центрі уваги таких психологів, як: Д. Фельдштейн, А. Реан, І. Булах, Т. Гончаренко, Т. Гурлева, А. Наточій, Т. Нечитайло, А. Поденко, Н. Хамська, В. Цвіркун та ін. Проблему становлення особистості в підлітковому періоді досліджували у своїх роботах Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, А. Кронік, Дж. Мід, Г. Салліван та ін.

Так, О. Ємельянова пропонує враховувати основні потреби цього віку. І. Булах стверджує, що підлітковий вік є «часом досягнень і часом певних втрат», що в контексті нашої теми підтверджувалося ще Л. Виготським у його «Педології підлітка». Психолог ще на початку ХХ ст. писав про велике значення проблеми інтересів для розуміння розвитку в перехідному віці.

Проблема вивчення підліткових захоплень сьогодні залишається актуальною насамперед тому, що саме в підлітковому віці відбувається інтенсивний розвиток особистості, захоплення якої є важливим показником її спрямованості. Варто також зазначити специфіку сучасної соціальної ситуації розвитку, яка характеризується виникненням нових видів активності та діяльності, що, у свою чергу, породжує поки невідомі науці захоплення. Крім того, у сучасних умовах можливий дефіцит інтересів і захоплень підлітків, що породжує проблему їхнього самоствердження та пошуку свого місця в колі однолітків. Підліткові захоплення можуть лежати в основі порушень поведінки молодих людей. На думку деяких дослідників, захоплення підлітків доволі легко переходять у залежність.

Серед підліткових вподобань можуть бути й такі, що є небезпечними для їхнього життя і здоров'я, або такі, про наслідки впливу яких на розвиток особистості науці стане відомо через десятки років.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо проблему вивчення підліткових захоплень актуальною і такою, що має серйозний прикладний характер.

Мета статті – вивчити типи сучасних підліткових захоплень та чинників, що впливають на їхній вибір.

Виклад основного матеріалу. У підлітковому періоді перед людиною стоять завдання, від успішного вирішення яких залежить можливість конструктивного розвитку особистості на етапі її дорослішання. Так, О. Ємельянова, Т. Регуш та ін. вважають, що розв'язання основних завдань у підлітковому віці залежить від особистісних потреб осіб у цьому періоді. Серед таких потреб дослідники називають потреби в повазі та безумовному прийнятті, без осуду й оцінок, потребу в чітких (але не жорстких) правилах і обмежен-

нях, що мають бути встановлені дорослими, потребу в розвитку і навчанні через життєву практику, потребу в цікавих життєвих подіях, потребу в задоволенні, потребу у визнанні, потребу в спілкуванні і прийнятті однолітками, потреби у творчому самовираженні та в життєвих перспективах [5, с. 43–44].

Вважаємо, що більшість із названих вище потреб підліток може задовольнити, коли реалізує себе в захопленнях і хобі.

На етапі теоретичного вивчення проблеми нами було з'ясовано сутність поняття «захоплення», яке варто тлумачити як психічний стан людини, що проявляється в яскраво вираженому почутті високої позитивної інтенсивності в роботі, творчості, грі. Захоплення означає, що людина віддає справі, якою вона займається, значну частину свого часу, витрачає на неї значні психофізіологічні й фізичні зусилля [3].

Наближеним до даного поняття є «хобі» (від англ. hobby – улюблене заняття у вільний час, пристрасть, «коник»), що тлумачиться як яке-небудь захоплення, улюблене заняття на дозвіллі. Вважаємо, що відмінність між цими поняттями радше номінальна, ніж сутнісна, оскільки друге поняття є іншомовним варіантом того, що ми називаємо захопленням людини.

Підлітки завжди відчували гостру потребу в самостверженні та самоідентифікації з такими ж, як і вони самі. І хоча сьогодні змінилися інтереси, смаки, уподобання, потреба перевірити себе, відчувати себе дорослим, випробувати гострі відчуття притаманна і сучасним підліткам. Певною мірою змінилися форми їхнього самоствердження. Нині реалізація підліткової потреби відчувати себе значущим і важливим залежить вже не стільки від сутнісних особливостей цього віку, скільки від навколишніх умов, які багато в чому створюють дорослі і які не завжди сприятливі для його повноцінного розвитку.

Останніми роками поширилося використання інтернету як у професійному, так і в буденному житті. Безперечно, такі реалії сьогодення особливо впливають на становлення особистості підлітка, а саме на виникнення і розвиток його захоплення.

Поширення інтернету спричинило появу в підлітків захоплення комп'ютерними іграми, мережевими спілкуванням, переглядом та (або) викладанням відео на YouTube тощо. Причому останнє тісно пов'язане із захопленнями підлітків активними способами проведення дозвілля, які стають дедалі екстремальнішими, серед них: руфінг (або руферство), зачеперство, боулдеринг, роуп-джампінг, дигерство й ін.

Для багатьох підлітків захоплення – це форма самовираження, досягнення престижного статусу у своєму середовищі, або ж спосіб відійти від

дійсності, конфліктних взаємовідносин у родині, школі. І хоча інтереси хлопців та дівчат цього віку часто відзначаються швидкоплинністю і поверховістю, у виборі захоплення підліток все ж виявляє свою самостійність та здійснює пошуки способів і сфер самореалізації. Деякі захоплення можуть стати підґрунтям для майбутньої професійної діяльності особистості [1, с. 115–116].

На думку А. Лічка, тип захоплення підлітка визначається змістом його особистості. Захоплення підлітків А. Лічко та Ю. Строцький класифікують на такі типи: інтелектуально-естетичні, тілесно-мануальні, накопичувальні, інформаційно-комунікативні, азартні, егоцентричні. Аналіз змісту даних захоплення засвідчує, що вони проявляються і в нинішніх підлітках. Зважаючи на те, що ми не вивчали типи спрямованості особистості, нами здійснено спробу класифікувати захоплення підлітків за змістом діяльності:

- спортивні (бокс, волейбол, футбол, теніс, їзда на велосипеді, роликах тощо);
- тілесно-естетичні (гімнастика, хореографія);
- творчо-естетичні (малювання, співи, фотографія, художня самодіяльність, участь у театральних виставах);
- інтелектуально-інформаційні (читання, вивчення мов);
- розважально-інформаційні (інтернет, спілкування з однолітками, комп'ютерні ігри);
- побутово-творчі (шиття, рукоділля, кулінарія).

З метою вивчення захоплення сучасних підлітків нами розроблений і апробований опитувальник. В опитуванні взяли участь учні 7–9 класів спеціалізованої школи Подільського району м. Києва. Загальна кількість вибірки: 40 осіб.

На першу частину загального запитання «Чи потрібні людині захоплення? Навіщо?» всі опитані школярі відповіли ствердно. Що стосується другої, то 45% опитаних зазначили можливість для розвитку, 30% – вказали на важливість заняття улюбленою і цікавою справою, 25% – заповнення вільного часу.

Наступне запитання стосувалося виявлення думки підлітків щодо значення захоплення для осіб їхнього віку. Результати виявилися такими: 60% респондентів зазначили, що мати захоплення в підлітковому віці – це «круто», 40% школярів відповіли, що це «звична справа», жоден з опитаних не обрав таких варіантів відповідей, як: «не є важливим», «не знаю». Аналіз даних результатів засвідчує значущість наявності захоплення в їхньому віці.

В опитувальнику були запитання, які стосувалися з'ясування думки підлітків щодо небезпечних захоплення, а саме: «Чи можуть захоплення людини бути небезпечними?»; «Чи знаєш ти які-небудь небезпечні захоплення? Які саме?»; «Чи мав (маєш) ти (або хтось із твоїх друзів) небез-

печні захоплення? Які?». На перше запитання із цієї добірки 95% учнів відповіли ствердно. Серед небезпечних захоплень підлітки виокремлюють паркур, мотоспорт, руферство, стрірейсинг, стрибання по потягах і електричках тощо. Щодо наявності в себе або своїх друзів таких вподобань 85% підлітків відповіли, що ні вони, ні їхні знайомі не мають таких захоплень. Решта опитаних назвали мотоспорт, лазіння по горах і покинутих будинках.

Наступне запитання містило варіанти відповідей і стосувалося виявлення думки підлітків щодо того, якому виду захоплень вони віддали б перевагу. Заняття в театральній студії, студії образотворчого мистецтва, заняття сучасними танцями вибрали половина опитаних школярів. Така сама кількість учнів віддала б перевагу фотографуванню, захопленням із дизайну. Двадцять відсотків опитаних обрали перспективу обміну цікавою інформацією з однолітками, перегляду фільмів та телепередач, проведенню часу за комп'ютером та в соціальних мережах. Заняттям модним видом спорту, боксом та карате, участю в марафонах, їздою на велосипеді (скутері, скейті) віддало б перевагу 15% респондентів. Стільки ж опитаних учнів обрали б вивчення іноземних мов, захоплення старовинними історіями, читання.

Найменше цікавлять досліджуваних захоплення, спрямовані на виготовлення чогось своїми руками (hand-maid, авіамоделювання, конструювання), та колекціонування.

Наступне запитання спрямоване на виявлення того, які гуртки, секції, факультативи підліток:

- відвідував раніше;
- відвідує зараз;
- хотів би відвідувати.

Результати представлені нижче на рис. 1.

Рис. 1. Відсоткове співвідношення респондентів залежно від типу захоплень (гуртки, секції, відвідувані підлітком у минулому)

Примітка: 1 – спортивні; 2 – тілесно-естетичні; 3 – творчо-естетичні; 4 – інтелектуально-інформаційні; 5 – розважально-інформаційні; 6 – побутово-творчі.

Як бачимо, більшість опитаних підлітків (35%) раніше мали тілесно-естетичні (гімнастика, хореографія) та творчо-естетичні (малювання, співи, фотографія, художня самодіяльність, участь у театральних виставах) захоплення. Багато школярів (20%) відвідували спортивні секції, а тому можна говорити про наявність у них спортивних захоплень, серед яких: бокс, волейбол, футбол, теніс тощо.

Актуальна ситуація з відвідуванням підлітками гуртків і секцій відображена далі.

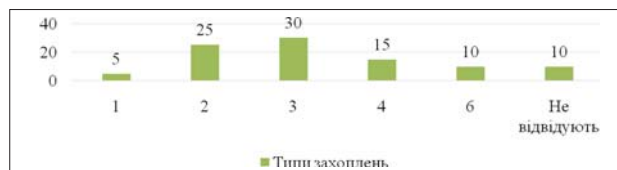

Рис. 2. Відсоткове співвідношення респондентів залежно від типу захоплень (гуртки, секції, відвідувані підлітком зараз)

З рис. 2 видно, що серед пріоритетних залишаються тілесно-естетичні та творчо-естетичні захоплення (30% і 25% відповідно). Інтелектуально-інформаційним захопленням (читання, вивчення мов) віддає перевагу 15% респондентів (порівняно із ситуацією, відображеною на рис. 1).

Бажані гуртки, секції та факультативи представлені на рис. 3.

Рис. 3. Відсоткове співвідношення респондентів залежно від типу захоплень (гуртки, секції, які підліток хотів би відвідувати)

Порівнявши відповіді учнів на запитання про колишні уподобання, нинішні й бажані, можемо побачити, що є суттєві розбіжності за деякими позиціями: спортивні захоплення (1) є для підлітків найбільш пріоритетними (5% школярів зараз відвідують спортивні секції і 27% хотіли б їх відвідувати). Деяко менш бажаними в майбутньому для підлітків є тілесно-естетичні (2) та творчо-естетичні захоплення (3):

(2) 25% учнів зараз займаються танцями та гімнастикою, і лише 15% осіб хотіли б це робити й надалі;

(3) 30% нині малюють, співають, беруть участь у художній самодіяльності тощо і тільки 16% підлітків бажать у майбутньому відвідувати подібні гуртки.

Припускаємо, що така розбіжність між нинішніми і бажаними уподобаннями школярів може бути пов'язана з певним пересиченням підлітків соціально схвалюваними заняттями й потребою в активній діяльності – участі в спортивних секціях, спілкуванні з однолітками тощо.

Цікавим здається факт, виявлений нами під час порівняння відповідей підлітків на запропоноване вище відкрите запитання з відповідями на закрите запитання, яке стосувалося з'ясування думки учнів щодо того, якому виду захоплень вони віддали б перевагу. Так, 20% опитаних, які мали можливість обрати якісь із запропонованих захоплень, із задоволенням долучилися б до

обміну цікавою інформацією з однолітками, перегляду фільмів та телепередач, провели б час за комп'ютером та в соціальних мережах. Питання ж про гуртки і секції обмежило свободу вибору школярів видами діяльності, що є соціально прийнятними й такими, що передбачені програмою позашкільного навчання.

Дуже інформативними в контексті нашого дослідження виявилися відповіді респондентів на запитання щодо зв'язку захоплень із майбутньою професією. 65% підлітків бачать даний зв'язок. Показовими виявилися також відповіді учнів на запитання щодо того, хто вплинув на їхній вибір захоплення. Поруч зі значущою для них думкою друзів (41%) (що є типовим для цього віку) таким же важливим є вплив батьків (42%).

Підлітки зазначають корисність захоплень, а саме: 40% опитаних у захопленнях бачать користь для свого здоров'я (розвиток фізичних можливостей: сили, витривалості), 30% школярів акцентують увагу на важливості спілкування з іншими людьми, отриманні задоволення, приємних емоцій і навіть переживання щастя; 28% підлітків вказали на можливість творчого розвитку і самовдосконалення і лише 2% респондентів бачать у своєму захопленні звичайне проведення вільного часу.

Висновки. Проблема вивчення підліткового періоду була і залишається актуальною для психологічної науки. На важливості дослідження розвитку особистості в цьому віці наголошують багато психологів та педагогів. Проте, попри підвищену цікавість до психологічних особливостей осіб даної вікової категорії, недостатньо вивченою є проблема підліткових захоплень. Особливої значущості вона набуває у зв'язку зі специфікою розгортання сучасної соціальної ситуації розвитку, яка відзначається виникненням нових видів активності та діяльності, що, у свою чергу, породжує захоплення, які потребують ретельного наукового вивчення.

Прагнення знайти власну індивідуальність змушує підлітка шукати способи самовираження,

що дуже часто може відобразитися в тому чи іншому типі захоплення. Проте підліткові впадання розкриваються не лише через прагнення досягти престижного статусу у своєму середовищі, вони можуть стати способом відходу від дійсності, конфліктних взаємовідносин у родині та школі. І хоча інтереси хлопців та дівчат цього віку часто відзначаються швидкоплинністю і поверховістю, у виборі захоплення підліток все ж виявляє свою самостійність та здійснює пошуки способів і сфер самореалізації. Навіть більше, як зазначили самі підлітки, захоплення можуть бути пов'язані з майбутньою професією і є корисними для них у плані зміцнення здоров'я і розвитку фізичних якостей, отримання приємних емоцій і творчого розвитку. Наше дослідження показало, що істотно впливають на вибір захоплення підлітка батьки, тому перспективою подальшого дослідження є вивчення обізнаності значущих дорослих щодо вияву та розвитку захоплень взагалі та їхніх дітей зокрема.

Література:

1. Коханова О. Проблема становлення особистості в період дорослішання. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Психологічні науки: збірник наукових праць / за ред. І. Савенкової. 2017. № 2 (18), листопад 2017. 226 с. С. 113–117.
2. Лозниця В. Основи психології та педагогіки: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2001.
3. Психологічний словник / авт.-уклад.: В. Синявський, О. Сергєєнкова; за ред. Н. Побірченко. К.: Науковий світ, 2007. 274 с.
4. Семенова А., Гурін Р., Осипова Т. Основи психології і педагогіки: навч. посібник. Київ: Знання, 2006.
5. Токарева Н., Шамне А., Макаренко Н. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу: монографія. Кривий Ріг, 2014. 312 с.

Коханова Е. П., Бузниковатая О. Н. Психология увлечений современных подростков

В статье осуществлен теоретический анализ проблемы подростковых увлечений, представлены результаты эмпирического исследования типов увлечений современных подростков и факторов, влияющих на их выбор.

Ключевые слова: увлечения, хобби, интересы, подростки.

Kokhanova O. P., Buznikovata O. M. The psychology of modern teenager's hobbies

The article presents the theoretical analysis of the teenager's hobbies problem, introduces the research results concerning types of adolescent hobbies and the factors which influence the teenager's choice of hobbies.

Key words: hobbies, interests, teenagers.